
Konferencja nt. "Przemiany tradycji barskiej".

Biuletyn Polonistyczny 13/38, 7-11

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Referat stanowił próbę rekonstrukcji ówczesnego romansu poprzez wyodrębnienie i analizę tzw. toposów sytuacyjnych i deskryptywnych właściwych dla tego gatunku. Toposy te ogarniały bogactwo obrazów i symboli odwołujących się do pradawnych i powszechnie znanych wyobrażeń.

Prof. dr Władysław T o m k i e w i c z: Rola mecenatu w rozwoju literatury i kultury polskiej w czasach renesansu i baroku.

Referat ukazał istotną i doniosłą rolę mecenatu w rozwoju literatury, sztuk plastycznych i architektury. Autor podniósł znaczenie dedykacji i wstępów do dzieł literackich jako cennego źródła do poznania dziejów mecenatu.

Doc. dr Tadeusz B i e ń k o w s k i: Antyk - Biblia - Literatura. Antyczne i biblijne inspiracje i symbole w literaturze staropolskiej.

Referat zawierał charakterystykę różnego rodzaju reminiscencji antycznych i biblijnych występujących u pisarzy staropolskich oraz ocenę ideowej i artystycznej roli tych reminiscencji.

Wszystkim referatom towarzyszyła ożywiona dyskusja.

Doc. dr Tadeusz Bienkowski

KONFERENCJA nt.: „PRZEMIANY TRADYCJI BARSKIEJ”

W dniach 18-19 marca 1970 r. Instytut Badań Literackich PAN zorganizował konferencję naukową poświęconą przemianom tradycji barskiej. Konferencja, w której wzięli udział historycy literatury, historycy i folklorysty, dokonała przeglądu - a w wielu zakresach i podsumowania - problematyki związanej z ideologią ruchu barskiego oraz stosunkiem do tradycji barskiej literatury końca XVIII i pierwszej połowy XIX wieku i folkloru.

Referat prof. dra Jerzego M i c h a l s k i e g o /Instytut Historii PAN, Warszawa/ pt. "Charakterystyka mentalności politycznej ruchu barskiego" - przedstawiając międzynarodowe związki i stosunki konfederacji, omawiał świadomość polityczną i kategorie myślenia politycznego uczestników ruchu. Podkreślał uni-

formizm mentalności konfederackiej: zarówno masę szlachecką, jak przywódców ruchu cechuje ten sam brak rozeznania w układzie sił międzynarodowych i własnej sytuacji, samoułuda i naiwność polityczna. Panuje ogólne przekonanie, że Polska jest przedmiotem ciągłego zainteresowania ościennych mocarstw, które nie mogą dopuścić do jej upadku. Stąd oczekiwanie wielkich pomocy militarnych, optymizm i brak poczucia zagrożenia. Dyletanckie posunięcia dyplomatyczne podejmowane przez magnaterię są wypadkową wewnętrznych rywalizacji między obozami. Utożsamiając interes własny z interesem państwa, magnaci usiłują wykorzystać obcą protekcję do walki o wpływy i urzędy. Mentalność konfederacka jest produktem czasów saskich: niski poziom kultury politycznej - to skutek braku wykwalifikowanej kadry dyplomatów i polityków; barszczanie, wychowani w szkole saskiej, przywiązują wagę do prawnego kręactwa i deklaracji słownych, którymi zastępują działanie.

Referat prof. dra Emanuela R o s t w o r o w s k i e g o /Instytut Historii PAN, Kraków/ pt. "Ksiądz Marek i prorocтва polityczne doby radomsko-barskiej" - zajmował się postacią ks. Marka oraz przypisywaną mu "Wieszczbą dla Polski" na tle bogatej literatury - antykrólewskich i zapowiadających klęski narodowe prorocत्व politycznych okresu panowania Stanisława Augusta. Rozważania na temat autorstwa i czasu powstania "Wieszczby" prowadziły do następujących konkluzji: autorem utworu jest prawdopodobnie ks. Marek Jandołowicz - cieszący się sławą proroka, animator ruchu barskiego; za datę powstania "Wieszczby" uznać należy rok 1767, istnieją niewątpliwe świadectwa, że była ona znana konfederatom. Na treść polityczną utworu składają się, zaszyfrowane w proroczej metaforze, zapowiedzi detronizacji króla i banicji dysydentów, wstąpienia na tron polski Sasów, którzy podźwigną państwo z upadku, oraz niejasna wizja przyszłej wojny religijnej.

Referat dra Janusza M a c i e j e w s k i e g o /IBL, Warszawa/ pt. "Poezja polityczna konfederacji barskiej" - charakteryzował literaturę polityczną i patriotyczną lat 1767-1772 na tle ówczesnych wydarzeń politycznych. Rękopiśmienna, anonimowa, okolicznościowa literatura barska jest ostatnią manifestacją "folkloru szlacheckiego". Wywodzi się z czasów saskich, stamtąd pochodzą jej wątki antykrólewskie i antyczartoryskie. Równocześnie

nie pojawiają się w niej motywy nowe: niechęć do magnaterii - "starszych braci" - oraz poczucie zagrożenia niepodległości, wywołane porwaniem senatorów przez Repnina. Poezja barska - to świadectwo kryzysu świadomości sarmackiej, noszącej cechy "przed-ideologii", i powstawania nowoczesnej świadomości narodowej.

Referat doc. dra Mieczysława K l i m o w i c z a /Uniwersytet Wrocławski/ pt. " >Oświeceni sarmaci< wobec tradycji barskiej. Z dziejów literatury i kultury Sejmu Wielkiego" - przedstawił renesans tradycji konfederackiej w obozie patriotów Sejmu Wielkiego. Klęska reform i pierwszy rozbiór Polski budzą świadomość, że nie można zbudować nowej kultury drogą odrzucenia tradycji rodzimej i adaptacji wzorów obcych. W okresie Sejmu Czteroletniego następuje nawrót do ideologii ruchu barskiego, która uosabia dążenia niepodległościowe narodu i szlachecką tradycję kulturalną. Towarzyszy temu powrót do staropolskiego obyczaju i potępienie cudzoziemszczyzny. Dzieła Staszica i Kołłątaja łączą program reform z pochwałą dawnych cnót, obyczajów i patriotyzmu drobnej szlachty. Drukarnia Wolna Jana Potockiego publikuje literaturę związaną z konfederacją. Wyrazem świadomego nawiązania do tradycji barskiej jest powołanie do prac Sejmu jednego z przywódców konfederacji, Adama Krasińskiego, który staje się aktywnym działaczem stronnictwa patriotycznego.

Referat prof. dr Marii Ż m i g r o d z k i e j i prof. dr Marii J a n i o n /IBL, Warszawa/ pt. "Tradycja barska w dobie romantyzmu" - śledził rolę i przemiany tematu barskiego w literaturze romantycznej, przede wszystkim krajowej, jego związek z centralną problematyką światopoglądową epoki i wpływ na kształtowanie się form literackich. Powstanie listopadowe umożliwiło nową periodyzację dziejów Polski odradzającej się: konfederacja uznana zostaje za pierwsze powstanie narodowe/drugim jest insurekcja kościuszkowska, trzecim - powstanie listopadowe/, wyznaczając granicę między polską wolnością a carskim despotyzmem, "rozumem" a "wiarą", dawną a nowoczesną historią narodu. Po powstaniu zarysowują się dwie interpretacje tradycji barskiej: pierwsza - jako czynu ziemiańskich błędnych rycerzy /zaprojektowana przez Mochnackiego i zrealizowana w dramatach Słowackiego, które ukazują zarazem moralne pęknięcia i odstępstwa tych rycerzy/, druga - sarmacka i gawędowa. W nur-

cie sarmackim powstają dwa typy literackie, ważne w dziejach świadomości narodowej: typ rycerza, uczestnika konfederacji, i typ starego szlachcica, który wspomina konfederackie czasy; są one próbą przezwyciężenia romantycznej apologii młodości. Z tego nurtu wywodzi się też gawęda jako odrębny gatunek literacki /"Pamiętki Soplicy"/ i styl profecji /związany z postacią ks. Marka/, który służy potem demokratyczno-republikańskiej wizji historii /Goszczyński/.

Referat doc. dr Zofii S t e f a n o w s k i e j /IBL, Warszawa/ pt. "Konfederaci barscy w twórczości Mickiewicza" - omawiał motyw barski w literackich i publicystycznych dziełach Mickiewicza /"Konfederaci barscy", "Pan Tadeusz", "Prelekcje paryskie"/ i jego rolę w procesie wyboru XVIII-wiecznej tradycji narodowej. W "Panu Tadeuszu" pojawiają się dwie tradycje narodowe: jedna reprezentowana jest przez Maćka Dobrzyńskiego, konfederata i uczestnika sejmikowego życia politycznego; druga - wyrażona w koncercie Jankiela - zamyka się w szeregu: Konstytucja 3 Maja, legiony, armia Dąbrowskiego. Te dwie tradycje pozostają w stanie napięcia, który odbija dwuznaczność świadomości romantycznej, zwróconej ku przyszłości, ale rozumiejącej ją jako kontynuację tradycji narodowej. Krzyżujące się opozycje stare - nowe i swojskie - obce określają stosunek Mickiewicza do XVIII-wiecznej przeszłości. Idee barskie włączone zostają do światopoglądu romantycznego; Mickiewicz widzi w konfederacji zapowiedź powszechnej rewolucji w Europie, "żywą wiarę", zjednoczenie narodu idącego do walki bez jasnej świadomości swego celu.

Referat doc. dra Stefana T r e u g u t t a /IBL, Warszawa/ pt. "Księżę niezłomny na murach Baru" - był analizą "Księdza Marka" Słowackiego w kontekście systemu mistycznego poety. Centralna postać dramatu, ksiądz Marek, jest realizacją właściwej dojrzałemu romantyzmowi koncepcji jednostki genialnej, samotnej, ale jako prorok prowadzącej innych; w systemie Słowackiego staje się on duchem wiodącym, który oddziałuje na duchy mniejsze. Konfederację interpretuje Słowacki jako świadectwo zjednoczenia duchowego dawnej, przedrozbiorowej Polski, a zarazem jako figurę przyszłego braterstwa duchów w Polsce wolnej. Cudy ks. Jandołowicza, które szlachcie barskiej wydawały się potwierdzeniem porozumienia z niebem, dla Słowackie-

go tracą przejrzystość, zmieniając się w mistyczną rewelację; świat cały i wydarzenia codzienne stają się znakami tajemniczych prawd, które odkrywać trzeba wysiłkiem własnego ducha.

Referat dr Heleń K a p e ł u ś /IBL, Warszawa/ pt. "Pamięć o konfederacji barskiej w folklorze polskim" - poświęcony był omówieniu przechowanych w folklorze pieśni z okresu konfederacji jako przykładu mechanizmu utrwalania się wydarzeń historycznych w pamięci ludowej. W tradycji ludowej konfederacje cieszyły się złą sławą i wiązały ze wspomnieniami gwałtów i grabieży dokonywanych przez szlacheckie oddziały. Dokumentów folklorystycznych dotyczących ruchu barskiego zachowało się mało. Dwie znane nam pieśni - o Gogolewskim i o Drewiczu - pochodzące z jednego nieznanego wzoru - ilustrują właściwą pieśni ludowej trwałość szkieletu treściowego i formalnego przy wymienności takich elementów, jak nazwiska osób, nazwy, daty. Obie pieśni ułożone zostały w środowisku chudopacholsko-drobnoszlacheckim i kolportowane były przez dziadów wędrownych.

Referat mgr Lidii L i g ę z y /IBL, Kraków/ pt. "Pogłosy konfederacji barskiej na ziemi krakowskiej" - dokonał przeglądu pomników, legend i przekazów związanych z konfederacją i jej walkami w Krakowskim. Obfitość tych zabytków jest świadectwem żywotności tradycji barskiej w pamięci ludowej/czy raczej - pamięci potocznej/. Referat analizował też elementy ludowe "Konfederatów barskich" Mickiewicza, będących - obliczonym na francuskiego czytelnika - popularnym wykładem polskości.

Mgr Zbigniew Jarosiński

„LENIN I ROMANTYKA REWOLUCYJNA W SZTUCE”

Sprawozdanie z sesji naukowej

W dniach 15-16 maja 1970 r. odbyła się w Warszawie, zorganizowana przez Instytut Sztuki i Instytut Badań Literackich PAN, sesja naukowa pt. "Lenin i romantyka rewolucyjna w sztuce".

Sesję otworzyły wspomnienia prof. Jadwigi S i e k i e r s k i e j o pierwszych latach po Rewolucji Październikowej w